

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ
FACULTY OF FINE ARTS

**ČESKOSLOVENSKÁ MODERNISTICKÁ ILUSTRACE 50. A 60. LET 20. STOLETÍ A JEJÍ
VLIV NA IDENTITU SOUČASNÝCH ČESKÝCH AUTORŮ**
CZECHOSLOVAKIAN MODERNIST ILLUSTRATION OF THE 1950s AND 1960s AND ITS
INFLUENCES IN THE CONTEMPORARY CZECH VISUAL CULTURE

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE
THESIS

AUTOR PRÁCE   **MgA. Jan Šrámek**
AUTHOR

VEDOUCÍ PRÁCE   **Doc. Prom. Ped. Václav Stratil**
SUPERVISOR

BRNO 2015

Klíčová slova

ilustrace, grafický design, užité umění, vliv, identita, Československo, exil, propagační grafika, karikatura, EXPO 58, Miroslav Šašek

Key words

illustration, graphic design, applied arts, influence, identity, Czechoslovakia, exile, advertising design, caricature, EXPO 58, Miroslav Šašek

Anotace práce

Disertační práce *Československá modernistická ilustrace 50. a 60. let 20. století a její vliv na identitu současných českých autorů* se zabývá vlivem modernistické ilustrace 50. a 60. let na generaci současných tuzemských autorů zejména v oblasti knižní a časopisecké ilustrace. Společnými znaky pro vybrané současné české a slovenské ilustrátory jsou kromě práce s digitálními nástroji a tzv. vektorovou grafikou také používání vizuálních prvků odkazující do minulosti. Právě pro autory pracující s vektorovou grafikou a digitálními nástroji může československá vizuální kultura 50. a 60. let představovat ideální inspirační zdroj. Práce sleduje na pozadí politické a historické situace v Československu 50. let pozvolný vývoj vizuálního jazyka vycházejícího z moderního umění a jeho opatrné uplatňování v rozličných oblastech ilustrační tvorby na konci dekády až po komplexní rozšíření modernistické ilustrace v knihách, časopisech a propagačních prostředcích v průběhu 60. let. Věnuje se také v exilu působícímu ilustrátorovi Miroslavu Šaškovi.

Abstract

A doctoral thesis “Czechoslovakian modernist illustration of the 1950s and 1960s and its influences in the contemporary Czech visual culture” is focused on how a modernist illustration of the 1950s and 1960s influences Czech contemporary authors, especially illustrators. We can witness a particularly strong influence of the above mentioned modernist illustration and visual culture of that period in general among producers employing digital tools and vector graphics served. The thesis contains a historical study which follows developments of the visual language of graphic arts (illustration in particular) in the 1950s and 1960s in relation to fine arts. There is a special focus on a position of the 1960s’ modernist illustration within the applied arts of the period. Biographical study dedicated to illustrator M. Šašek introduce key figure of the (late) modernist period.

1 Obsah

1	Úvod.....	4
2	Cíle disertační práce a její metodika	6
3	Základní prameny	9
4	Československá vizuální kultura v letech 1948–1958	12
4.1	Historická a společenská situace v Československu v letech 1945–1948.....	12
4.2	Vývoj československé kultury po roce 1945.....	13
4.3	Ohlasy výstavy <i>Obrazy národních umělců SSSR</i> na pražském Slovanském ostrově v roce 1947	13
4.4	Sjezd národní kultury	13
4.4.1	Vyhlášení programu socialistického realismu.....	14
4.4.2	Odmítnutí "formalismu" meziválečné avantgardy.....	14
4.5	První konflikty mezi komunistickými radikály a předválečnými modernisty ve službách strany	14
4.6	Vývoj situace po Stalinově a Gottwaldově smrti	14
5	Návraty krotké moderny	15
5.1	Oficiální povolení zakládat umělecké skupiny	15
5.1.1	Umělecká skupina Máj 57.....	15
5.1.2	Umělecká skupina Radar	16
5.2	Knižní a časopisecká ilustrace 1948–1958.....	16
5.2.1	Vznik Státního nakladatelství dětské knihy	17
5.2.2	Večerní kresba Ondřeje Sekory.....	17
5.2.3	Hledání nových forem dětské literatury	17
5.2.4	Proměna encyklopedií a populárně-naučných publikací na pozadí dobového vývoje	18
5.2.5	Od vědecké ilustrace k vědeckým fantaziím budoucnosti	18
5.2.6	Od komunální satiry k vizuálnímu humoru	18
5.3	Světová výstava EXPO 1958 v Bruselu	19
6	Československá vizuální kultura v letech 1958–1968	20
6.1	Společenský vývoj v Československu v letech 1958–1968	20
6.2	Knižní a časopisecká ilustrace pro děti a mládež po roce 1958	20
6.2.1	Knížky pro chytré děti a další vývoj dětské populárně-naučné literatury.....	20
6.2.2	Vladimír Fuka	21
6.2.3	Knižní a časopisecká ilustrace pro nejmenší.....	21
7	Ilustrační tvorba Miroslava Šaška.....	21
8	Ilustrace v propagačních prostředcích v letech 1948–1968	22
9	Ozvěny československé vizuální kultury 50. a 60. let v tvorbě současných českých a slovenských ilustrátorů	22
10	Závěr	23

2 Úvod

V západní Evropě a v USA dochází v posledních deseti letech ke znovuobjevování ilustrátorů a grafických designérů činných v 50. a 60. let minulého století. Díla některých „znovunalezených“ autorů, například Jima Flory, Charlese Harpera, Julese Engela nebo Alexe Steinweisse, nyní představují výrazný zdroj inspirace pro celou řadu současných vizuálních umělců. K nejlépe zdokumentovaným příkladům tohoto trendu patří vliv donedávna pozapomenutého díla amerického umělce Jima Flory (1914 – 1998), který je spolu s Alexem Steinweissem považován za průkopníka moderního designu obalů gramofonových desek. Floru proslavila především práce pro hudební nakladatelství *RCA Victor* a *Columbia Records* na přelomu 40. a 50. let. Později se Flora živil jako reklamní grafik a ilustrátor, a na sklonku života bylo jeho dílo známé jen úzkému okruhu nadšenců a obdivovatelů ze západního pobřeží USA. Širší veřejnosti zpřístupnily Florovo dílo monografie amerického hudebního publicisty Irwina Chusida.¹

Tvorbu Jima Flory ovlivnilo dílo velikánů modernistické malby Pabla Picassa, Henriho Matisse nebo Paula Klee. V jeho obrazech a ilustracích lze najít také odkazy k nástěnným malbám mexických muralistů a karikaturistů Miguela Covarrubiase, Diega Rivery nebo José Orozca. Flora je považován za jednoho ze zakladatelů severoamerického grafického designu, vycházejícího z moderního umění, a jeho raný styl bezprostředně předznamenal příchod *MAD*-éry Harveyho Kurtzmana (*MAD* byl vlivný komiksový magazín) ve druhé polovině 50. let nebo undergroundového komiksu na začátku let šedesátých.

Ze současných amerických autorů, kteří se hlásí k dílu Jima Flory, lze zmínit Garyho Basemana, Shaga, Tima Biskupa, Mellindu Beck, Michaela Bartalose nebo JD Kinga. Tito uznávaní vizuální umělci jsou držiteli mnoha ocenění spjatých s ilustrací. Rovněž práce komiksového tvůrce a ilustrátora Chrise Warea čerpá inspiraci z nejrůznějších tiskovin z období 30. až 50. let minulého století. Ware se spolu s dalšími jmenovanými autory výrazně podílí na vytváření dojmu, že používání plošné stylizace, odkazující k modernistickému designu, může být i v době 3D grafiky velmi úspěšnou strategií.

---

¹ *The Mischievous Art of Jim Flora* (2004), *Curiously Sinister Art of Jim Flora* (2007), *The Sweetly Diabolic Art of Jim Flora* (2009), *The high fidelity art of Jim Flora* (2013).

Prokázat v dílech současných autorů přímé ovlivnění komerční ilustrací a reklamní grafikou z poloviny 20. století může být problematické. V případě Jima Flora je to však možné díky rozhovorům, které se současnými tvůrci vedl Irwin Chusid, a v nichž se samotní autoři vyznali z fascinace vizuálním stylem Jima Flory.²

První tuzemskou reflexí tohoto trendu byl článek Tomáše Pospiszyla *Jazz ze slunečního města*, který před šesti lety vyšel v časopise *Umělec*³. Pospiszyl si všímal zvýšeného zájmu současných autorů Garyho Basemana, Shaga, Tima Biskupa, J.D. Kinga, Mellindy Beck atd. o práci amerických designérů, ilustrátorů a typografů z poloviny minulého století (konkrétně se věnoval právě Jimu Florovi). V článku se pozastavoval nad tím, že českému prostředí se „retrovlna“ prozatím úplně vyhnula. Závěr textu obsahoval výzvu k pátrání po „modernistických dekorech závěsových látek, časopisecké ilustraci z prvních let Mladého světa a anonymních sochařských reliéfech provinčních bufetů“⁴, a předpovídal návrat československé modernistické ilustrace z přelomu padesátých a šedesátých let do současné vizuální kultury. Jaký je tedy – osm let po jeho prognóze – vztah českých a slovenských autorů k užité grafice, karikatuře a ilustraci z poloviny minulého století?

Lze říci, že v našem prostředí můžeme v poslední době sledovat spíš zvýšený zájem o vizuální kulturu z období normalizace. Do širšího povědomí se dostal například projekt Pavla Karouse *Vetřelci a Volavky*, který se zabývá plastikou ve veřejném prostoru 70. let, nebo výstava *Husákovo 3+1* o bytové kultuře stejného období.

Atraktivní téma sídlištního životního stylu, bytové a spotřební kultury socialistického Československa 70. let zpracovala výstava *Husákovo 3+1*, kterou připravili pedagogové a studenti oboru Dějin a teorie designu a nových médií pražské Vysoké školy uměleckoprůmyslové v říjnu 2007. Projekt se soustředil na první dekádu nastupující normalizace, během níž začalo docházet k masové výstavbě sídlišť. Výstava (a stejnojmenná publikace) si kladly za cíl reflektovat především estetiku každodennosti a běžný životní styl, který se rozvinul na socialistickém sídlišti. Předmětem zkoumání tedy nebyly oblasti obecně kladně hodnoceného vysokého designu, ale spíš polohy nacházející se na opačné straně spektra. Autoři výstavy pracovali s tezí, že zkoumání životního stylu vypovídá o historii země často mnohem autentičtěji, než vrcholné projevy designu.⁵

---

² Ibidem

³ Tomáš Pospiszyl, *Jazz ze Slunečního města*, *Umělec* IX, 2005, č. 3, s. 48–53.

⁴ Ibidem.

⁵ Lada Hubatová-Vacková – Cyril Říha, *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*, Praha 2007.

Dokumentací, popularizací a ochranou výtvarných realizací, které vznikly ve veřejném prostoru v 70. a 80. letech, se od roku 2006 zabývá projekt Pavla Karouse *Vetřelci a Volavky*.⁶ Jeho název vychází z lidového pojmenování základních morfologických typů těchto plastik: *Kyčelní kost mamuta*, *Trifidi*, *Vetřelci* nebo *Volavky*. Jde o projekt širokého rozsahu, do něhož se zapojilo mnoho aktivních jednotlivců, kteří vyhledávají zapomenuté normalizační plastiky ve svém okolí. Množství dochovaných sídlištních soch je důsledkem tehdejšího stavebního zákona, který ukládal všem státním stavebním projektům využít až 4% z celkového rozpočtu na výzdobu.⁷ Na plastikách, které vznikly při veřejných sochařských soutěžích, a zkrášlovaly nově vznikající sídliště, obchodní domy, polikliniky, atd., je patrný vliv tzv. „krotkého modernismu“, jenž se stal součástí státem oficiálně akceptovaného umění.

Ve srovnání s četností dochovaných normalizačních plastik jsou doklady československé vizuální kultury z let 1948 – 1958 nepatrné. Zatímco se ve veřejném prostoru stále setkáváme s pozůstatky normalizační kultury, většina neonů z přelomu 50. a 60. let už nadobro zmizela z ulic současných měst. Obě období, první dekádu socialistického Československa a dobu normalizace, spojuje negativní hodnocení v současném kolektivním povědomí. Kritika totalitního režimu má za následek přezíravý postoj ke značné části československé kultury. "Brutální zacházení" s normalizačním uměním ve veřejném prostoru ostatně vedlo P. Karouse a jeho spolupracovníky k přesvědčení, že je třeba provést nejen systematickou dokumentaci, ale také "změnit vztah veřejnosti k těmto ohroženým kulturním památkám."⁸ Domnívám se, že v případě ilustrace z 50. a 60. let, ať už se objevuje v knihách, časopisech nebo propagačních prostředcích, je nutné postupovat stejným způsobem a mojí disertační práci chápu jako jeden z prvních kroků tímto směrem.

3 Cíle disertační práce a její metodika

Teoretická část DP

Průzkum československé vizuální kultury v letech 1948–1968

Rozmezí let 1950–1959 je spojováno převážně s totalitním obdobím vlády jedné strany. Byla zavedena cenzura a možnost volného sdružování do uměleckých skupin a spolků byla potlačena. Došlo ke vzniku centrálně řízených uměleckých svazů a přechodu na sovětský kulturní model

---

⁶ Pavel Karous, O projektu, *Vetřelci a volavky*, <http://www.vetrelciavolavky.cz/o-projektu>, vyhledáno 20. 8. 2013.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

stalinistického typu. Oficiálním proudem se stal socialistický realismus a meziválečné avantgardní umění začalo být oficiálně vnímáno jako odchylka, která nemá v novém uspořádání šanci na přežití. Pod povrchem socialistického zřízení ale nadále přežívaly vlivy meziválečné avantgardy, které se znovu naplno projeví na konci 50. let a v podobě tzv. „bruselského“ stylu pronikly v 60. letech do všech vrstev společenského života v tehdejší Československu. V práci jsem se nejprve snažil vysledovat události, které na konci 40. let vedly k vyloučení moderního umění ze socialistické kultury a v další fázi jsem se snažil popsat mechanismy, které umožnili na konci další dekády návrat modernistického tvarosloví do československého užitého umění.

Vyhledání klíčových děl dětské ilustrace z přelomu 50. a 60. let 20. století, které dokumentují opouštění dogmatu socialistického realismu a stojí na počátku moderní československé ilustrace

Na sklonku padesátých let vznikaly první knižní edice, které pomáhaly redefinovat podobu naučných publikací pro nejmenší diváky a podílely se na revizi dlouho zaběhlého přístupu, že pravdivost a názornost zobrazení od sebe nelze oddělit. Změna grafického zpracování spolu s narůstající schematičností ilustračního doprovodu naznačil objevení nové cesty, jak dětským divákům zprostředkovat zákonitosti fungování okolního světa.

Průzkum práce současných českých a slovenských ilustrátorů, jejichž práce odkazuje k prvkům recyklovaného modernismu 50. a 60. let

V Čechách a na Slovensku lze také najít skupinu úspěšných autorů, jejichž práce čerpá inspiraci z recyklovaného modernismu 50. a 60. let 20. století. V rámci výzkumu jsem zjistil, že jejich inspirační zdroje jsou velmi různorodé a jejich je práce ovlivněna především zahraničními umělci. I když by práce československých autorů z druhé poloviny 20. století mohla potenciálně představovat výrazný zdroj inspirace pro současnou generaci, tak absence přehledů a soupisů jejich díla, nebo dokonce monografických publikací, tomu z velké části zabraňuje. Přesto lze výjimečně najít v práci některých z nich, návaznost na československé předchůdce z tohoto období.

Vytvoření biografické studie významného exilového ilustrátora Miroslava Šaška

Miroslav Šašek je jedním z nejslavnějších českých ilustrátorů celého 20. století. Je autorem slavné série *This is...*, která vycházela v mnoha zemích světa a například knihy *This is New York*, se prodalo více než půl miliónů kopií. Jeho dílo bylo v tuzemském prostředí dlouho opomíjeno, ale v minulých dvou letech došlo k první reflexi jeho díla v rodném jazyce, když nakladatelství *Baobab* vydalo knihy *To je New York, To je Řím, To je Austrálie, To je Londýn a To je Paříž*.

Vznik internetových stránek *padesátky.info* (spolu s P. Ryškou)

Stránky se zaměřují na zkoumání československé vizuální kultury v letech 1950–1959 a věnují se také současným českým a slovenským ilustrátorům, jejichž práce odkazuje k recyklovanému modernismu 50. let, nebo je inspirována dílem tehdejších kreslířů, karikaturistů, propagačních grafiků a ilustrátorů. Na stránkách jsem publikovat některé části výzkumu spojeného s mojí disertační prací, které se týkají převážně současných autorů. Doména *padesátky.info* slouží také jako přehledná obrazová databáze.

Metodika

Disertační práce *Československá modernistická ilustrace 50. a 60. let 20. století a její vliv na identitu současných českých autorů* se pohybuje převážně v oblastech knižní a časopisecké ilustrace. Práce reflektuje vliv modernistické ilustrace 50. a 60. let na generaci současných českých a slovenských autorů ilustrátorů. Zkoumá také ale vývoj vizuálního jazyka vycházejícího z moderního umění a jeho postupné uplatňování v rozličných oblastech užité tvorby (převážně ilustrace) až po komplexní rozšíření modernistické ilustrace v knihách, časopisech a propagačních prostředcích v průběhu 60. let

Z toho důvodu jsem jako hlavní formu práce zvolil přehledovou studii. V některých částech práce je k dosažení dílčích cílů použita metoda historického výzkumu. Jedná se o některé části 4. a 5. kapitoly, která se zabývá kulturně-historickou a politickou situací v tehdejší Československu.

Mezi hlavní zdroje informací v rámci mého kvalitativního výzkumu patří kromě studia dokumentů, vyhledávání dostupných archivů a sběru obrazového materiálu, také rozhovory se současnými autory. Rozhovory měli v první fázi formu obecnějšího interview. Přejít k strukturovaným rozhovorům, jejichž účelem bylo ověření průběžně stanovených hypotéz, následovalo až ve druhé fázi, kdy již byla jasně definována cílová skupina současných českých a slovenských ilustrátorů, kterých se práce týká. Zásadní zdroj informací představovalo setkání s ilustrátorem a kreslířem Jaroslavem Malákem, který pomohl objasnit dosud neprobádané oblasti československé vizuální kultury druhé poloviny 20. století.

4 Základní prameny

Vedle projektů, reflektujících normalizační bytovou kulturu a plastiku, proběhly v poslední době také výstavy *Umění je abstrakce*, *Planeta Eden* a *Bruselský sen*, zaměřené na práci československých malířů, knižních grafiků, karikaturistů a ilustrátorů. Výstava *Umění je abstrakce*,⁹ jejímž kurátorem byl Zdeněk Primus, předložila hypotézu, že za úspěchem „bruselského“ stylu stálo prosakování abstraktních tendencí z volné tvorby tehdejších avantgardních umělců do knižní grafiky a typografie, která byla pouhým zdrojem obživy. Opomenuta zůstala „spodní patra“ grafického designu, spjatá s karikaturou a časopiseckou ilustrací.

K Výstavě *Planeta Eden*, kterou připravili Tomáš Pospiszyl a Ivan Adamovič, vyšla stejnojmenná publikace, která rekapitulovala historii československé vědecké fantastiky v knižní kultuře, ve výtvarném umění, ve filmu i v komiksu v období vymezeném léty 1948–1978. Přestože se orientovala primárně na vědecko-fantastický žánr, nabídla ucelený pohled na československou vizuální kulturu na začátku druhé poloviny dvacátého století. V knize se vedle projevů tehdejšího avantgardního umění můžeme setkat například i se satirickými figurativními ilustracemi Jaroslava Maláka, které byly původně publikovány v *Dikobrazu*.

Na výstavním projektu *Bruselský sen* spolupracovalo více autorů a institucí. Postupně se objevila v Moravské galerii v Brně, v Galerii hlavního města Prahy a nakonec doputovalo do Slovenské národní galerie v Bratislavě. Také k této výstavě byl vydán rozsáhlý katalog s bohatým obrazovým doprovodem, z něhož je zřejmé, že československá vizuální kultura v období po světové výstavě *Expo 1958* v Bruselu je zmapována mnohem podrobněji než předchozí dekáda.

Výzkumy vizuální kultury 50. let se po roce 1989 soustředily především na připomenutí tuzemské podoby socialistického realismu¹⁰ nebo na zhodnocení nezávislých tvůrčích experimentů (například v díle Vladimíra Boudníka). „Nižším patřům“ grafického designu tohoto období nebo ilustrační tvorbě výtvarných umělců nebyla zatím věnována větší pozornost. Například Dobroslav Foll, František Skála st. nebo Teodor Rotrekl, členové umělecké skupiny *Radar*, se intenzivně věnovali karikatuře i časopisecké ilustraci, kterou však nezmiňuje monografie Václava Formánka z roku 1971,¹¹ ani novější publikace.

---

⁹ Zdeněk Primus, *Umění je abstrakce. Česká vizuální kultura 60. let*, Praha 2003.

¹⁰ Ivan Adamovič – Tomáš Pospiszyl, *Planeta Eden*, Praha 2010.

¹¹ Výstavu *Československý socialistický realismus 1948–1958* připravila Terezie Petišková pro Galerii Rudolfinum na přelomu let 2002 a 2003.

Zlatá éra československé vizuální kultury 60. let je dosud spojována především s tvůrci „vysokého“ umění, zatímco poněkud stranou zůstávají jejich kolegové z řad reklamních grafiků, ilustrátorů nebo propagačních výtvarníků. Československá ilustrace a typografie přitom dosáhla na přelomu 50. a 60. let úroveň, která je srovnatelná se západní Evropou a USA. „Bruselské“ období bývá vnímáno jako synonymum úspěchu a kvality, ale celá řada tvůrců zůstává ve stínu několik významných jmen. Dá se říci, že dveře do „nižších pater“ grafického designu zůstávají stále přivřené.

Jednou z mála předlistopadových publikací, která se komplexně věnuje československé ilustrační tvorbě druhé poloviny 20. století je kniha Františka Holešovského s názvem „Čeští ilustrátoři pro děti a mládež“¹². František Holešovský působil v pozdějších letech ve Svazu českých výtvarných umělců jako člen komise teoretiků. Jeho jméno je spojeno také s časopisem *Ohníček*, v němž zastával od roku 1950 funkci vedoucího redaktora a v letech 1959 – 1968 řídil měsíčník „*Estetická výchova*“. Profesor Holešovský se věnoval publikační činnosti spojené s dětskou ilustrací již od 40. let 20. století. Vydání slovníku obsahujícího medailonky téměř 170 československých ilustrátorů a výtvarníků věnujících se obrazovému doprovodu dětských knih se však nakonec nedočkal. Publikace vyšla až těsně po jeho smrti. Kniha byla vydána v roce 1989, ale podstatná část vznikala v dobách normalizace. Její největší nevýhodou je vedle jejího ideového zabarvení také absence autorů, kteří byli pro režim nepohodlní, nebo emigrovali.

Časopisecké ilustrace z padesátých a šedesátých let slouží častěji historikům jako bohatý pramen vizuálního materiálu, než výtvarníkům jako zdroj inspirace. Příkladné využití karikatur jako ilustračního doprovodu k soudobým dějinám můžeme najít v knize Jiřího Pernese *Dějiny Československa očima Dikobrazu*, kterou v roce 2003 vydalo nakladatelství *Barrister & Principal*. Historik Jiří Pernes zcela po právu označil humor *Dikobrazu* jako „pokleslý a poplatný komunistické politice“, ale zároveň jej považoval za „svěbytný historický pramen“ k zásadním událostem, k nimž v Československu došlo po Druhé světové válce.¹³

Dikobraz byl po roce 1948 jediným českým satirickým periodikem, a o jeho přímé návaznosti na politiku KSČ nemůže být nejmenších pochyb. Jednotlivé kresby mají přitom rozpoznatelné autory, jejichž názor je sice podřízen tlakům stranické ideologie, ale řada z nich vykazuje též cílevědomou emancipaci od šablon bojovné karikatury a protěžované komunální satiry. Vedle Bohumila Štěpána

---

¹²František Holešovský, *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha 1989.

¹³Například stručné Ohlédnutí za dílem Dobroslava Folla z roku 2008 od Kateřiny Tučkové, kde je autorova „užitá tvorba“ shrnuta v jednom závěrečném odstavci.

nebo Karla Vacy lze jmenovat například Jaroslava Maláka, který se přes ilustrování satirických šlehů propracoval k osobitému rukopisu se smyslem pro čistě vizuální humor.¹⁴

Zatímco výtisky *Dikobrazu* zůstaly v mnoha exemplářích bezvadně zachovány, velmi málo známé jsou práce autorů, kteří z republiky emigrovali, a profesního uznání dosáhli v zahraničí. Mezi nejvýznamnější patří Miroslav Šašek, už zmíněný Bohumil Štěpán nebo Vladimír Fuka. Dílo posledně jmenovaného bylo částečně zpřístupněno díky monografii *Cesta labyrintem / Journey into the Labyrinth*¹⁵, a jeho práce pomalu proniká i k širší veřejnosti.

O práci Bohumila Štěpána po jeho odchodu do Západního Německa v roce 1969 se u nás neví téměř nic. Miroslav Šašek emigroval již v roce 1948, a dá se tak říci, že zmizel z dohledu jako první. Jedná se o autora, jenž za hranicemi dosáhl největšího věhlasu. Proslavil se zejména sérií ilustrovaných dětských knížek, z nichž první vyšla už v roce 1959. Téměř po třiceti letech od autorovy smrti se jí dočkala také česká veřejnost. Knihy *To je New York*, *To je Řím*, *To je Austrálie*, *To je Londýn* a *To je Paříž* vyšly v průběhu minulých dvou let v nakladatelství *Baobab*.¹⁶

Místem, kde se stále častěji objevují práce československých grafiků a ilustrátorů z druhé poloviny 20. století, je internet. Webové stránky *madeinczechoslovakia.org* jsou virtuální sbírkou československého užitého umění z let 1918 až 1992.¹⁷ Naneštěstí se jedná o shromažďování obrazového materiálu bez ukotvení v širším kontextu, přesnějšiho časového zařazení, a často zde chybí i jméno autora. K internetovým stránkám, které se zabývají vizuální kulturou 50. a 60 let, patří také blog *expo58.blogspot.com*.¹⁸ Podtitul stránek „Vše o stylu zvaném Brusel“ jasně vypovídá o jejich zaměření. Vykazují bohužel stejné nedostatky jako web *madeinczechoslovakia.org*, a obrazový materiál většinou publikují bez dalších informací.

Náležitosti přehledného katalogu naopak splňuje kolekce československých filmových plakátů z let 1950 až 1989, kterou buduje Pavel Rajčan. Internetová galerie pražského obchodu *Terryho ponožky*¹⁹ čítá kolem deseti tisíc položek, a obsahuje i profily jednotlivých autorů. Určitá nevyváženost jejich zpracování však upozorňuje na skutečnost, že bílá místa v nedávné historii našeho užitého umění jsou

---

¹⁴ Jiří Pernes, *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*, Praha 2003.

¹⁵ Pavel Ryška, Jaroslav Malák, *Živel XVIII*, 2012, č. 36, s. 146–151.

¹⁶ Zdenek Primus, *Vladimír Fuka – Cesta labyrintem / Journey into the Labyrinth*, Praha 1999.

¹⁷ *První dvě knihy Miroslava Šaška konečně česky a slovensky*. Baobab, <http://www.baobab-books.net/prvni-dve-knihy-miroslava-saska-konecne-cesky-slovensky>, vyhledáno 20. 8. 2013.

¹⁸ *Applied Art and Design 1918–1992, Made in Czechoslovakia*, <http://madeinczechoslovakia.org/about/>, vyhledáno 20. 8. 2013.

¹⁹ *Terryho ponožky*, <http://www.terryhoponozky.cz/o-terryho-ponozkach>, vyhledáno 20. 8. 2013.

možná větší, než se na první pohled zdá. Opomíjené projevy vizuální kultury v letech 1948–1960 byly prvotním impulzem ke vzniku projektu *Padesátky.info*²⁰ Internetové stránky, zaměřené na průzkumy československé vizuální kultury, založil Pavel Ryška a Jan Šrámek. *Padesátky* sledují přežívání odkazů meziválečné moderny i motivů mnohem starších, a hledají drobné rýhy a pukliny, narušující poúnorovou homogenizaci československé kultury pod zástavou socialistického realismu. Věnují se také současným českým a slovenským vizuálním umělcům, jejichž práce odkazuje k recyklovanému modernismu padesátých let nebo je inspirována dílem tehdejších kreslířů, karikaturistů, propagačních grafiků a ilustrátorů.

Výrazný zájem o československou vizuální kulturu lze sledovat rovněž na zahraničních internetových stránkách. Na webu *grainedit.com* je možné najít téměř dvě desítky příspěvků s hlavním tagem „czechoslovakia“. *Grainedit* založil publicista Dave Cuzner, a zaměřil jej na interakce "klasické" moderny a modernistické ilustrace z 50.–70. let s díly těch současných designérů a ilustrátorů, kteří z odkazu svých předchůdců čerpají inspiraci. Vedle plakátů a knižních ilustrací jsou zde nejhojněji zastoupeny reprodukce etiket a nálepek z období 50.–70. let dvacátého století. Československé zápalkové nálepky jsou spolu s plakátovou tvorbou z tohoto období nejvyhledávanějším a také nejreflektovanějším artiklem mezi současnými komerčními grafiky a ilustrátory z Japonska, západní Evropy a USA.²¹

5 Československá vizuální kultura v letech 1948–1958

5.1 Historická a společenská situace v Československu v letech 1945–1948

Politická situace po skončení 2. světové války v Československu byla během posledních dvou dekad zevrubně zmapována a podrobena široké společenské diskuzi. I když i po 70 letech od utichnutí posledních výstřelů na našem území, zůstávají některé otázky stále nezodpovězené nebo budí kontroverzi, nemá moje práce jakoukoli ambici hlouběji se zabývat tímto tématem. Nicméně vzhledem k povaze a jejímu určení považuji za důležité stručně pospat historický a společenský vývoj v Československu v letech 1945–1948, který se bezprostředně týká obsahu navazujících kapitol.

---

²⁰ Pavel Ryška, Československá vizuální kultura v 50. letech, *Padesátá léta*, <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/1-padesata-leta>, vyhledáno 20. 8. 2013.

²¹ *Applied Art and Design 1918–1992, Made in Czechoslovakia*, <http://madeinczechoslovakia.org/about/>, vyhledáno 20. 8. 2013.

5.2 Vývoj československé kultury po roce 1945

Už v květnu 1945 prohlásil komunistický ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý na Manifestaci kulturních pracovníků v pražské Lucerně v rámci svého projevu *Za lidovou a národní kulturu*: „A tak buržoasie dosáhla i toho, co bylo největším jejím zájmem: tato kultura vykopla přímo propast mezi sebou a lidem, který tak zůstal vně všeho dění. I naší kulturou proběhl tento proces, i když ve zvláštní, naší modifikaci. Naše buržoasie byla příliš mladá a rozvila se bohatě teprve v posledních desetiletích, aby v ní byla živná půda pro úpadkovou kulturu umělecké a jiné dekadence. My proto přejímali dekadenci odjinud, nejvíce z Francie, jako země nejtypičtější buržoasie. A naši mladí cítili i ony její výstřelky jinak. Jako protest proti nesmyslnému maloměšťáctví, jež u nás bylo hlavní společenskou chorobou. Odtud politická pokrokovost našich dekadentních básníků a umělců. Ale v kultuře samé i tu se dostavilo zlo, vyvolané úpadkovou kulturou. I u nás otevřela se propast mezi lidem a tzv. moderním uměním, moderní kulturou.“²² Projev naznačil, jakým směrem se bude ubírat vztah kulturní politiky KSČ k formám meziválečného avantgardního umění.

5.3 Ohlasy výstavy *Obrazy národních umělců SSSR* na pražském Slovanském ostrově v roce 1947

Výstavu 86 děl čtveřice sovětských malířů Alexandra Gerasimova, Sergeje Gerasimova, Alexandra Dejneka a Arkadyje Plastova zahájil 12. dubna 1947 v prostorách žofinského sálu Václav Rabas. Ze všech výstav tehdejšího světového umění, vzbudila největší zájem veřejnosti právě výstava *Obrazy národních umělců SSSR*. Rozpoutaly se kolem ní také největší a nejbouřlivější diskuze. Přestože část odborné veřejnosti přijala výstavu se značnými rozpaky a rozčarováním, kritické hlasy zaznívaly na adresu výstavy jen velmi opatrně.

5.4 Sjezd národní kultury

Sjezd národní kultury se konal 10.– 11. dubna 1948 ve Velkém sále pražské Lucerny. V zásadních referátech Václava Kopeckého, Ladislava Štola a Zdeňka Nejedlého nastínila nově nastupující vládnoucí garnitura své představy o směřování vývoje v kulturní sféře v pounorovém Československu.²³ Socialistický realismus nebyl prozatím zmiňován jako jediné možné východisko, nicméně byl označen jako nejlepší možný umělecký směr splňující požadavky nastolené novou společenskou realitou. Byla také vyzdvihnuta potřeba umění podléhajícího výchovnému poslání a

²² Zdeněk Nejedlý, *Za lidovou a národní kulturu*, *Var* I, 1948, č. 1., s. 5–21.

²³ Ševčík – Morganová – Dušková, s. 127– 138.

byla prezentována koncepce kulturní politiky preferující konzervativní obrozenecké ideály národní kultury.²⁴

5.4.1 Vyhlášení programu socialistického realismu

Příspěvky předních komunistických kulturních pracovníků přednesené Ladislavem Štollem, Václavem Kopeckým a Zdeňkem Nejedlým na Sjezdu národní kultury potvrdily dosavadní kulturní politiku strany a vytyčily oficiální ideologickou linii socialistické kultury. Dosavadní orientace na západní kulturu měla být nově nahrazena hodnotami klasického národního umění, revoluční tradicí husitství, národního obrození, dělnického hnutí a příklonem k metodě socialistického realismu. Pokud před rokem 1948 probíhaly mezi výtvarnými umělci a kritiky diskuze o vztahu moderny k socialismu, tak po Sjezdu národní kultury přestalo mít moderní umění v novém zřízení místo. Bylo prohlášeno za dekadentní a přežilé. Avantgardní umění bylo definitivně potlačeno a socialistický realismus byl vyhlášen jako jediný oficiální směr v českém umění.²⁵ Umělec měl od nynějška přispět k budování komunismu a podílet se na ideovém formování společnosti. Z umění se tak stal prostředek pro upevňování vlivu a šíření ideologie vládnoucí strany.

5.4.2 Odmítnutí "formalismu" meziválečné avantgardy

Po únorovém převratu v roce 1948 vystřídal podobné polemické úvahy starších kritiků o směřování moderního umění, jakými byli kromě Chalupeckého např. Václav Černý, Vincenc Kramář, Karel Taige, aj. cílené útoky nově se rodící radikální garnitury ideologů a teoretiků. Nastupující komunističtí teoretici se ve své kritice moderny odvolávali na texty a projevy vlivných představitelů socialistického realismu A. A. Ždanova, ředitele Treťjakovské státní galerie a profesora Ústavu malířství, sochařství a architektury B. V. Jogansona, nebo ve svých výpadech vycházeli z aktuálních textů soudobých sovětských časopisů, odkud často přebírali celé kritické pasáže.²⁶ První konflikty mezi komunistickými radikály a předválečnými modernisty ve službách strany

5.5 Vývoj situace po Stalinově a Gottwaldově smrti

Reakce na výsledky XX. sjezdu KSSS byla v satelitních státech Sovětského svazu velmi pozvolná. Diskuze o jejím významu a možných nadcházejících změnách začala v jednotlivých státech s určitým

---

²⁴ Ibidem.

²⁵ Vladimír Šolta, K některým otázkám socialistického realismu ve výtvarném umění, *Výtvarné umění* I, č. 3, 1950–1951, s. 108–132.

²⁶ Ševčík – Morganová – Dušková, s. 105–109.

zpožděním. Zpochybnění Stalinových praktik otevřelo možnost revize dosavadní politiky v celém východním bloku. Diskuze v Československu byla vedena nejen v rámci Komunistické strany, ale zapojili se do ní poprvé od února 1948 také nestraníci. Na Sjezdu československých spisovatelů v dubnu 1956 se objevily hlasy požadující obnovení umělecké svobody a alespoň částečné uvolnění dosavadní cenzury.²⁷ Přestože byl zpětně sjezd velkou částí komunistických delegátů podroben velmi tvrdé kritice, jednalo se o důležitý mezník v kulturním vývoji tehdejšího Československa. Dalším krokem, který změnil podmínky ve výtvarném umění a přinesl prvky částečné liberalizace, byla konference Svazu československých výtvarných umělců v říjnu 1956. Na ní byly většinou delegátů odsouhlaseny podmínky umožňující zakládání uměleckých skupin. První této možnosti využili členové skupiny Máj, kteří její založení oznámili v oficiálním dopise Ústřednímu výboru SČSVU 1. prosince 1956.²⁸ Eroze dogmatu socialistického realismu začala nabývat na intenzitě a cesta k návratu a revizi přerušovaných tradic meziválečné avantgardy se znovu otevřela.²⁹

5 Návrat krotké moderny

5.1 Oficiální povolení zakládat umělecké skupiny

Trend mírné transformace politického systému celého východního bloku, započatý na XX. sjezdu KSSS, potvrdily v tuzemských podmínkách výsledky Sjezdu československých spisovatelů z dubna 1956. Požadavky na částečnou uměleckou autonomii otevřely také otázky týkající se samotné struktury uměleckého života v tehdejšímu Československu. Po převratu v roce 1948 bylo volné sdružování a vytváření uměleckých skupin a spolků zakázáno. Nově vzniklý a přísně výběrový Svaz československých výtvarných umělců (SČSVU), který tvořil po únoru 1948 jejich jedinou alternativu, rozřazoval výtvarníky a umělce do jednotlivých středisek na základě místa jejich bydliště.³⁰ Tato situace byla v atmosféře nastupující revize socialistického realismu jen těžko udržitelná a na tuto skutečnost brzy zareagovala také oficiální stranická garnitura.

5.1.1 Umělecká skupina Máj 57

Prvním subjektem, který vznikl na základě oficiálního povolení SČSVU zakládat umělecké skupiny, bylo tvůrčí uskupení Máj, vzniklé jako „skupina mladých“ kolem teoretika Františka Dvořáka a

---

²⁷ Adriena Primusová, *Skupina Máj 57*, Praha 2007, s. 13–19.

²⁸ Primusová, s. 19–21.

²⁹ Ševčík – Morganová – Dušková, s. 189–194.

³⁰ Knapík – Franc, s. 893–895.

malíře Ladislava Dydka.³¹ Umělci sdružení v této skupině navazovali na přerušenu tradici českého meziválečného avantgardního umění. Kromě toho, že byl Máj první uměleckou skupinou v českém pounorovém prostředí, objevilo se v něm (byť někdy i krátkodobě) několik výrazných osobností, které se později významně prosadily na poli ilustrace nebo užité grafiky. V kontextu své práce se nezajímám o konkrétní uměleckou tvorbu jednotlivých členů skupiny. Domnívám se ale, že je nutné Máj zmínit z důvodu jeho vlivu na rehabilitaci moderny v českém prostředí a jeho úloze, kterou sehrál při vzniku tzv. krotké moderny.

5.1.2 Umělecká skupina Radar

Umělecká skupina Radar, která vznikla v roce 1960, naplňuje specifikace, podle kterých ji můžeme řadit mezi představitele krotké moderny, tvořící v souladu s oficiálním programem. Samotná skupina byla stejně jako v případě Máje 57 spíše volným uskupením jednotlivých umělců bez konkrétního uměleckého programu. V případě Radaru tvořila ovšem konzistentnější celek díky společnému zájmu většiny jeho členů, který představovala moderní civilizace spolu s jistým druhem dobového technokratického optimismu. Jak píše teoretik skupiny Václav Formánek v publikaci *Radar: anatomie tvůrčí skupiny*: „Ocitáme se ve věku kybernetiky, automatizace, atomové energie, a kosmických výzkumů, ve věku vědeckotechnické revoluce, a příroda věcí, které za svůj vznik vděčí vlastní aktivitě lidí, znásobené těmito obrovskými silami, domáhá se jiného odlišného přístupu do světa umění.“³²

5.2 Knižní a časopisecká ilustrace 1948–1958

Situace na tuzemském poli knižní a časopisecké ilustrace v období mezi dvěma světovými válkami byla charakteristická, kromě velkého žánrového a stylového záběru, také velkým množstvím soukromých subjektů (nakladatelů), kteří se podíleli na ediční činnosti. Mezi oblíbené předválečné žánry, které byly po únoru 1948 shledány ideově závadnými, patřily např. různé druhy detektivních novel, kovbojské příběhy, atd. Předválečná orientace spíše na západní kulturu byla stejně jako v případě situace ve výtvarném umění po událostech v roce 1948 zcela zpřetřhána a vzorem se stala sovětská literární tvorba. Ke zmenšování literárního prostoru docházelo pozvolna už od května 1945, ale teprve na přelomu let 1948 a 1949 získalo komunistické vedení komplexní kontrolu nad celou literární oblastí. Syndikát českých spisovatelů byl v roce 1949 nuceně transformován na nově vzniklý

---

³¹ Ševčík – Morganová – Dušková, s. 186.

³² Formánek, s. 30–39.

a přísně výběrový Svaz československých spisovatelů.³³ Stejně jako v případě Svazu československých výtvarných umělců byla hlavní motivací nově vzniklého orgánu snaha o ovládnutí dané kulturní sféry spolu s omezením činnosti protikomunistických nebo ideologicky vadně zaměřených autorů. Cenzura se netýkala pouze jednotlivců, ale zasáhla také noviny a časopisy, u nichž po roce 1948 začalo docházet k postupné redukci.

5.2.1 Vznik Státního nakladatelství dětské knihy

Primárním cílem nakladatelství se stala výchova nového socialistického člověka. Přejít na doktrínu hledící na dětského diváka jako na nejdůležitější článek nově budované společnosti, znamenal vnesení prvků socialistického realismu také do dětské literatury. Kromě návratu k tzv. klasikům dětské literatury, a s tím související orientaci na vyhovující a ověřené tuzemské autory, dostala značný prostor také sovětská literatura. Z prvního edičního plánu, který byl rozdělen do 3 knižnic, byla patrná inspirace sovětským modelem nakladatelství (nakladatelství Dětgiz, Moskva).³⁴

5.2.2 Večerní kresba Ondřeje Sekory

Typickou ukázkou ideologicky zabarvené dětské literatury z produkce SNDK z počátku 50. let představují například díla Ondřeje Sekory: *O zlém brouku bramborouku. O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů* (1950),³⁵ *Pohádka o splašeném traktoru* (1951)³⁶ nebo *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody* (1950)³⁷. Zde je důležité upozornit na skutečnost, že uvedené tituly sice po obsahové stránce splňují dobové ideologické požadavky, ale jejich výtvarná stránka se od požadovaného socialisticko-realistického kánonu značně odlišuje. Za svou existenci vděčí Sekorově všeobecné popularitě a revolučnímu nadšení. To dokonce došlo tak daleko, že Sekora začal chodit na kurzy večerní kresby, aby se jeho styl více přiblížil požadavkům objektivního zobrazování reality.

5.2.3 Hledání nových forem dětské literatury

Posun od schematičnosti převážně budovatelské a utilitárně zaměřené propagandistické literatury směrem k literárně i výtvarně modernějšímu výrazu znamenal rok 1952, kdy byl na místo ředitele SNDK dosazen Jan Fromek a místo šéfredaktora zaujal spisovatel Karel Nový. Nicméně zásadní změny se v edičních plánech odehrály až v polovině 50. let, kdy došlo k výraznému rozšíření edičních

---

³³ Knapík – Franc, s. 893–894.

³⁴ Karel Zdeněk Slabý, Padesátiletá historie nakladatelství Albatros, *Ikaros*, <http://ikaros.cz/padesatileta-historie-nakladatelstvi-albatros>, vyhledáno 18. 5. 2015.

³⁵ Ondřej Sekora, *O zlém brouku bramborouku. O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*, Praha 1950.

³⁶ Ondřej Sekora, *Pohádka o splašeném traktoru*, Praha 1951.

³⁷ Ondřej Sekora, *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody*, Praha 1950.

řad a profil nakladatelství dosáhl větší žánrové i tematické pestrosti. Ilustrátor Zdeněk Mlčoch, působící v 50. letech v SNDK jako výtvarný redaktor, vzpomínal na přerod nakladatelství následovně: „Po údobí výtvarného popisného realismu, který tehdy platil za rozhodující měřítko a který jsme my mladí, vychovaní moderním výtvarným projevem, dost těžko nesli, nastalo konečně uvolnění. Teprve po nástupu Karla Nového se začal ve výtvarné redakci formovat nový moderní názor na výtvarnou podobu současné dětské knihy.“³⁸

5.2.4 Proměna encyklopedií a populárně-naučných publikací na pozadí dobového vývoje

Pokud budeme chronologicky sledovat vývoj encyklopedií a naučných publikací pro děti a mládež v průběhu 50. let, můžeme si všimnout postupné proměny její obrazové složky. Model didaktického znázorňování objektivní reality se ve druhé polovině 50. let začal postupně vytrácet ve prospěch méně popisného přístupu. Změna se netýkala pouze samotného postoje k zobrazování, ale posun nastal také v obsahu literární složky. Např. na počátku 50. let bylo nemyslitelné, aby se v publikacích souvisejících s aktuálním technickým vývojem objevovaly jakékoliv formy humoru, což byl o dekádu později celkem běžný a žádaný jev.

5.2.5 Od vědecké ilustrace k vědeckým fantaziím budoucnosti

Popularizačně-technická literatura byla určena spíše už dospívajícím divákům, na hranici základního a středoškolského vzdělání. Naturalistické zpracování většiny ilustračního doprovodu v rámci žánru nebylo přímým důsledkem požadavků socialistického realismu, ale odpovídalo technickému zaměření publikací, jejichž schéma zůstávalo v podstatě stejné už od poloviny 19. století. Specialisty na ilustrování tohoto druhu literatury se v tuzemském prostředí stali Teodor Rotrekl, Kamil Lhoták a František Škoda. Rotrekl s Lhotákem k tomu předurčovala jejich fascinace technikou obecně, která se později přetransformovala do záliby v dobývání vesmíru, resp. ve vědecko-fantastickém žánru a zejména Rotrekl v tomto oboru dosáhl světové proslulosti.

5.2.6 Od komunální satiry k vizuálnímu humoru

K odkazu sovětské kultury, konkrétně časopisu *Krokodil*, se na konci 40. let hlásil také satirický a humoristický týdeník *Dikobraz*. Vznikl v roce 1945 jako nástupce podobně zaměřeného předválečného periodika *Trn*. Jako jediný český časopis podobného druhu si okamžitě získal

---

³⁸ K. Z. Slabý, Padesátiletá historie nakladatelství Albatros, *Ikaros*, <http://ikaros.cz/padesatileta-historie-nakladatelstvi-albatros>, vyhledáno 18. 5. 2015.

obrovskou popularitu. Struktura *Dikobrazu* se sestávala především z kreslených vtipů, ale objevovala se zde i publicistika, krátké prozaické útvary nebo básně. V prvních letech existence se obsah časopisu věnoval především satirické reflexi války a mezi častými tématy se tak objevovala např. okupace, osvobození Rudou armádou, kolaborace, osídlování Sudet, atd. Na přelomu let 1946-47 se objevilo také téma dvouletky a v časopise se začaly pozvolna množit tendence kriticky vymezující se proti západním mocnostem. Tento trend se naplno projevil po únoru 1948, kdy se *Dikobraz* stal nástrojem stranické propagandy a geopolitická polarizace poválečného světa na východ a západ vstoupila v definitivní platnost i v Československu. Na počátku 50. let převážily mezi tuzemskými tématy hlavně znárodnování průmyslu, kolektivizace venkova a plnění první pětiletky. Ze zahraničních politických událostí se největší satirické reflexe dostávalo různým druhům protiamerických vtipů spojených především s karikováním Marshallova plánu, válkou v Koreji nebo popisování západního Německa jako přímého následníka třetí říše. Stejně jako v ostatních dobových periodikách se i *Dikobrazu* začaly objevovat ve velké míře překlady z ruštiny. Na konci 50. byly také častým námětem příspěvků oslavy sovětského vesmírného programu. Ke kmenovým ilustrátorům časopisu v průběhu 50. let patřili např. Adolf Born, Bohumil Štěpán, Jaroslav Malák, Adolf Hoffmeister, Jiří Brdečka nebo Karel Vaca.

5.3 Světová výstava EXPO 1958 v Bruselu

Československý pavilon se stal jedním z nejoblíbenějších vůbec a nakonec mu organizátoři udělili i nejvyšší cenu světové výstavy – Zlatou hvězdu. Exponáty československého pavilonu získaly také největší počet ocenění. Dohromady se jednalo o 170 cen. Ocenění se dočkala kromě nakladatelství SNDK (za svojí tvorbu obdrželo cenu Grand Prix), také např. *Laterna Magika*, film Karla Zemana *Vynález zkázy*, expozice skla a mnoho dalších. Překvapivý úspěch výstavy, navzdory skutečnosti že byla stále pod silným ideologickým vlivem státních orgánů, znamenal zlomový bod ve vývoji československé kultury. Na Expu 58 reprezentovala Československo celá řada umělců a děl, kteří by byli ještě nedávno v přímém rozporu s oficiální stranickou linií. Jednou z důležitých událostí československé účasti v Bruselu bylo vytvoření alternativy socialistického realismu, která se naplno projevila v průběhu 60. let zejména v oblasti vizuální kultury a byla přijímána i oficiálními místy. Pronikání estetických prvků převzatých z bruselské expozice do různých forem užitého umění v Československu vytvořilo později fenomén známý jako tzv. bruselský styl.

6 Československá vizuální kultura v letech 1958–1968

6.1 Společenský vývoj v Československu v letech 1958–1968

Masové rozšíření domácích spotřebičů, širší institucionalizace péče o děti a s ní spojené trávení volného času byli jen některými z ukazatelů, které naznačovaly, že kolektivně budovaná komunistická společnost se definitivně začala proměňovat v socialistickou verzi západního konzumního života. Ideálním ilustračním příkladem celého fenoménu ze závěru sledovaného období je přejmenování časopisu *Svět sovětů* na *S32*. Na konci 60. letech už mohlo dojít k odvolání šéfredaktora na základě klesajícího prodeje a tak se v časopisech objevily nové formáty populární zábavy, které byly ještě nedávno v ostrém rozporu s principy socialistické kultury. V případě časopisu *S32* to byl komiks *Jak vyhubili upíry na Rusi*, s explicitními prvky, jejichž autorem byl Jiří Winter-Neprakta.

6.2 Knižní a časopisecká ilustrace pro děti a mládež po roce 1958

Na sklonku 50. let došlo na poli dětské literatury k vytvoření nových formátů, které se definitivně oprostily od popisných požadavků socialistického realismu. První díl edice *Knížky pro chytré děti* Jiřího Růžičky *Nej, nej, nej* s vizuálním doprovodem Dobroslava Folla a *Dětská encyklopedie* Bohumila Říhy s ilustracemi Vladimíra Fuky patřili k prvním publikacím, které definovaly směr nového vývoje. Na počátku 60. let došlo k dalšímu posouvání dosavadních hranic podoby ilustrační složky v dílech pro děti a mládež. Objevila se celá řada nových autorů s originálním přístupem a nezaměnitelným rukopisem jako např. Jan Kubíček, Květa Pacovská, Milan Grygar, Zdenek Seydl atd. Opouštění ideologických dogmat bylo zřejmé také v oblasti dětských periodických publikací. Časopisy se postupně vymaňovaly z politického vlivu a k původně politické, agitační a vzdělávací funkci přibíhaly také odpočinková a zábavná náplň. V Československu existovala na přelomu 50. a 60. let poměrně systematická skladba časopisů pro děti a mládež, pokrývající celé věkové spektrum s jedinou výjimkou, kterou byla absence periodika určeného primárně pro předškolní věk. Tento nedostatek napravilo až založení časopisu *Sluníčko* v roce 1967.

6.2.1 Knížky pro chytré děti a další vývoj dětské populárně-naučné literatury

Forma *Dětské encyklopedie* společně s edicí *Knížek pro chytré děti* znamenala definitivní nakročení k opuštění popisného zobrazování v dětské literatuře. Prostřednictvím rozvinutí atmosféry obsažené

už v literární části díla se ilustrátorům podařilo vytvořit skutečnou protihodnotu textu a společně pak autor a ilustrátor umožnili stržení čtenáři fantazie k dalšímu rozvíjení děje.

6.2.2 Vladimír Fuka

Vladimír Fuka se po úspěchu *Dětské encyklopedie* stal v průběhu 60. let jedním z domácích nejúspěšnějších ilustrátorů a získal v tomto období řadu ocenění nejen v Československu, ale i v zahraničí. *Dětská encyklopedie* pronikla také za hranice naší republiky. Její první zahraniční vydání vyšlo ve stručné podobě v roce 1961 v Londýně a další jazykové mutace následovaly vzápětí. Fuka se na konci 50. let začal také intenzivně věnovat grafické úpravě knih a navrhnul např. typografickou podobu edice Nové sovětské knihovny pro nakladatelství Svět sovětů. V rámci dětské literatury pokračoval na počátku 60. let v rozvíjení přístupu, který definoval v *Dětské encyklopedii* a ve stejném stylu vytvořil ilustrace ke knihám *Nápady pana Apríla*³⁹ od Jiřího Koláře, *Zatoulané písmenko*⁴⁰ Oldřicha Syrovátky a *Pohádky pro děti, mámy a táty*⁴¹ od Hany Doskočilové.

6.2.3 Knižní a časopisecká ilustrace pro nejmenší

Edice Knížek pro chytré děti pomáhala redefinovat vývoj populárně naučných a vzdělávacích publikací pro děti nižšího školního věku. Změny se na počátku 60. let projevíly také v literárních dílech určeným dětem předškolního věku. Pedagogická koncepce si už v předchozí dekádě uvědomovala zásadní vliv literatury pro nejmenší na definování prvních etických a estetických norem malých diváků, ale ideologické vlivy a omezení kladená na vizuální zpracování zabraňovaly plnému rozvinutí jejího potenciálu. Sblížení recepční a tvořivé složky, spolu s opuštěním popisného zobrazování, se ukázalo jako přímá cesta k rozvíjení dětské kreativity.

7 Ilustrační tvorba Miroslava Šaška

Po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968, proběhla další revize kulturního a politického vývoje. Tentokrát ovšem znamenala výrazné utužení politického systému spolu s ukončením veškerých liberalizačních snah a demokratizačních procesů, ke kterým v československé společnosti během 60. let došlo. V rámci období tzv. normalizace byla opět zavedena striktní cenzura, zdůrazněna prosovětská orientace a režim znemožnil všem potenciálním

---

³⁹ Jiří Kolář, *Nápady pana Apríla*, Praha 1963.

⁴⁰ Oldřich Syrovátka, *O zatoulaném písmenku*, Praha 1963.

⁴¹ Hana Doskočilová, *Pohádky pro děti, mámy a táty*, Praha 1963.

oponentům jakýmkoliv způsobem zasahovat do veřejného a profesního života. Tento postih se týkal např. Teodora Rotrekla, Dobroslava Folla, Adolfa Hoffmeistera a stovky dalších umělců. Spolu s nástupem normalizace došlo k další rozsáhlé emigrační vlně. K autorům, kteří opustili Československo po srpnové invazi, patřil např. Bohumil Štěpán nebo Jan Brychta. Ještě před invazí emigroval Vladimír Fuka a Svatopluk Pitra. Z dohledu tuzemského publika se vytratil také ilustrátor Miroslav Šašek, který ale emigroval už v roce 1948 a jeho pozoruhodná kariéra se tak z velké části vyvíjela mimo kontext československé vizuální kultury.

8 Ilustrace v propagačních prostředcích v letech 1948–1968

Odborník na reklamu Bohuš Häckl označil za pět charakteristických rysů socialistické propagace: ideovost, pravdivost, konkrétnost, záměrnost a plánovitost.⁴² Tyto elementy ji také měly dodávat obsahovou a tvůrčí čistotu, společně s přesvědčivou silou. Ideovost socialistické propagace podle Häckla vyplývá již z její samotné podstaty a “znamená vytváření jejího obsahu v souladu s politickými názory a výtvarné pojetí v souladu se socialistickými principy.”⁴³ K dalším typickým znakům hospodářské propagace druhé poloviny 50. let patřilo upřednostňování určitých druhů spotřebního a průmyslového zboží (mléko, drůbež, vejce) oproti propagaci konkrétních produktů. Nicméně reklamní grafika jednotlivých značek a výrobků se začíná na konci dekády objevovat stále ve větší míře. V průběhu 60. let se v její četnosti zrcadlí odklon od původních ideálů socialistické společnosti směrem ke konzumnímu způsobu života.

9 Ozvěny československé vizuální kultury 50. a 60. let v tvorbě současných českých a slovenských ilustrátorů

Na přelomu tisíciletí došlo zejména v oblasti komerční ilustrace a grafického designu k výraznému přílivu vizuálních prvků přejatých z užití grafiky druhé poloviny minulého století. Ke znovuobjevování autorů, jejichž práce souvisela s daným obdobím, docházelo zejména v západní Evropě a USA. Ukázalo se, že nejde jen o pouhou přechodnou módní vlnu, ale jednalo se o transformaci kvalitní tvorby do zcela nových tvarů a souvislostí za použití moderních digitálních technologií. Vliv této retro nálady se projevil se zpožděním také v u českých a slovenských autorů a objevila se řada autorů, jejichž práce tento trend akcentovala.

---

⁴² Bohuš Häckl, *Propagační prostředky*, Praha 1962, s. 9-12.

⁴³ *Ibidem*.

10 Závěr

Pokud se vrátíme k prognóze Tomáše Pospiszyla z úvodu práce, musíme konstatovat, že k předpovídanému návratu československé modernistické ilustrace přelomu padesátých a šedesátých let zatím ve větší míře nedošlo. Z dosavadního výzkumu vyplývá předběžný závěr, že práce některých představitelů současného českého a slovenského grafického designu, například Pavla Fuksy, Jána Šicka, Daniela Špačka a Milana Malíka nebo dvojice Puk-Puk, je ovlivněna spíše vlnou mezinárodního zájmu o poválečnou americkou vizuální kulturu, než retrospektivními návraty k tuzemským autorům ze stejného období.

Zdá se, že triumfální návrat raného díla Adolfa Borna a Oldřicha Jelínka, karikatur Viléma Reichmanna, Vladimíra Hlavína nebo Jaroslava Maláka, předpovídaný v článku „Jazz ze slunečního města“, se prozatím odkládá. Úspěchy některých současných autorů, spolu s narůstajícím zájmem o československou vizuální kulturu z počátku druhé poloviny 20. století nicméně naznačují, že se nemusí jednat o dlouhodobý odklad.

Ačkoliv je o tvorbu československých kreslířů, propagačních grafiků a ilustrátorů z 50. a 60. let minulého století v poslední době stále větší zájem, komplexnějšímu pohledu na tehdejší vizuální kulturu prozatím zabraňuje nedostatek informací. K nejpřehlednějším publikacím o československé ilustraci druhé poloviny 20. století stále patří předlistopadové práce Františka Holešovského, především obsáhlý svazek *Čeští ilustrátoři pro děti a mládež*. Profesor Holešovský se věnoval dětské ilustraci již od čtyřicátých let 20. století. V 80. letech pracoval na encyklopedickém přehledu českých ilustrátorů; vydání knihy, obsahující medailonky téměř 170 výtvarníků, se však už nedočkal. Vyšla až těsně po jeho smrti v roce 1989. Její podstatnou vadou je absence emigrantů a režimu nepohodlných autorů. I přes to je kniha *Čeští ilustrátoři pro děti a mládež* stále nejucelenějším pohledem na ilustrační tvorbu v socialistickém Československu. Na cestě za doplněním a rozšířením o propagační grafiku a komerční ilustraci bude třeba vydat se do těch „nejspodnějších podlaží“ užitého umění, v nichž zůstaly patrné stopy drobných pohybů každodennosti.

Pátrání však značně ztěžuje několik okolností. První z nich je přezíravý přístup k období totality, které je spojeno s politickými procesy, se zánikem uměleckých svazů a s přechodem na sovětský kulturní model. Oficiálním uměním se stal socialistický realismus, a na meziválečnou avantgardu se začalo pohlížet jako na přežitek starých časů. Pod povrchem ale vlivy meziválečné avantgardy nadále přežívaly, aby se znovu projevil na konci 50. let, a v podobě tzv. „bruselského“ stylu pronikly v letech 60. do všech oblastí společenského života v tehdejším Československu. Velký problém

představuje dostupnost informací o propagační grafice padesátých let. Po šedesáti letech nezbývá mnoho žijících přímých účastníků, kteří by nám mohli podat osobní svědectví o situaci panující v tomto oboru po skončení Druhé světové války a v době nástupu komunistů k moci. Obtížně se dohledávají informace například o autorech etiket průmyslových a potravinářských výrobků nebo třeba zápalkových nálepek, na nichž se v polovině padesátých let začaly znovu objevovat prvky odvržené moderny. Jednou z mála výjimek je neprávem opomíjený grafik, filmař a ilustrátor Vilibald Weinzettl, který v padesátých až sedmdesátých letech vytvořil pro zápalkové nálepky více než 1400 návrhů.

Archivy zaniklých československých výrobních družstev a národních podniků jsou dnes většinou nadobro ztraceny. Mnoho z nich bylo zničeno těsně po pádu komunistického režimu, když noví vlastníci důsledně zúčtovali se starými pořádky. Takovým způsobem zmizely například archivy Brněnského výstaviště, dokumentující unikátní výtvarné realizace československého výstavnictví. Smutným příkladem skutečnosti, že ani v rukou rodinných příslušníků není pozůstalost v bezpečí, je osud části tvorby Františka Škody, mistra československé didaktické ilustrace. Škodovy kresby z padesátých let (především jeho časopisecké ilustrace) byly po autorově smrti „uloženy“ ve sklepních prostorách domu pod vrstvami uhlí... a s nimi také při vyklízení sklepa nenávratně zmizely. Problémem jsou také neustále se zmenšující finanční prostředky kulturních institucí, které ztěžují nákup pozůstalostí méně známých mistrů československé propagační grafiky do sbírkových fondů.

Ilustrované časopisy socialistického Československa zůstávají společně s aršíky zápalkových nálepek a další drobnou užitou grafikou stále nevytěženými prameny informací, i dosud zřídka využívaným zdrojem inspirace. Věřím, že nové interpretace tohoto vizuálního materiálu mohou přinést další střípky do mozaiky komplexnějšího pohledu na československou kulturu z počátku druhé poloviny 20. století, přispět k objasnění mechanismů, které vedly k návratu modernistického tvarosloví zpět do československé vizuální kultury na konci 50. let, a podkrýt tak skrytou část našich nedávných dějin.

Úspěšné výstavní projekty, věnované knižní grafice nebo vědecko-fantastické ilustraci naznačují, že už možná nastala vhodná chvíle vydat se při hledání ještě o několik let nazpět, a pokusit se uchopit také tehdejší užitou grafiku v nových souvislostech. Zájem o současné americké autory, kteří vycházejí z recyklované moderny padesátých let, by také pro současné české a slovenské umělce mohl být impulsem k intenzivnějším průzkumům československého užitého umění, ilustrace a karikatury, které v *Jazzu ze Slunečního města* předvídal Tomáš Pospiszyl.

Použitá literatura:

- Tomáš Pospiszyl, Jazz ze Slunečního města, *Umělec* IX, 2005, č. 3.
- Pavel Ryška, Jaroslav Malák, *Živel* XVIII, 2012, č. 36.
- Zdeněk Nejedlý, Za lidovou a národní kulturu, *Var* I, 1948, č. 1.
- Vladimír Šolta, K některým otázkám socialistického realismu ve výtvarném umění, *Výtvarné umění* I, č. 3, 1950–1951.
- Josef Císařovský – Jaromír Neumann, K otázce t. zv. moderního umění. *Výtvarné umění* II, č. 5–6, 1951–1952.
- Hlas mladých*. Připomínky posluchačů VŠUP, *Výtvarná práce* III, č. 24, 1955.
- František Holešovský, O lyrickém expresionismu Zdeňka Mlčocha, *Zlatý Máj* XXIII, č. 4.
- Lada Hubatová-Vacková – Cyril Říha, *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*, Praha 2007.
- Zdenek Primus, *Umění je abstrakce. Česká vizuální kultura 60. let*, Praha 2003.
- Ivan Adamovič – Tomáš Pospiszyl, *Planeta Eden*, Praha 2010.
- František Holešovský, *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha 1989.
- Jiří Pernes, *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*, Praha 2003.
- Zdenek Primus, *Vladimír Fuka – Cesta labyrintem / Journey into the Labyrinth*, Praha 1999.
- Miroslav Bouček – Miloslav Klimeš – Marta Vartíková, *Program revoluce: ke vzniku Košického vládního programu*. Praha 1975.
- Václav Lhota, *Znárodnění v Československu: 1945–1948*, Praha 1986.
- Karel Kaplan, *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha 1990.
- Karel Kaplan, *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*. Brno 1993.
- Jiří Knapík – Martin Franc, SČSVU, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha 2012.
- Jiří Ševčík – Pavlína Morganová – Pavlína Dušková, 1948–1956, in: ibdem, *České umění 1938–1989 programy / kritické texty / dokumenty*, Praha 2001.
- Bohumil Hrabal, *Něžný barbar*, Praha 1990.
- Otakar Mrkvička, Úvodem, in: *Střetnutí: sovětské malířství a současné umění*, Praha 1947.
- Lenka Bydžovská – Vojtěch Lahoda – Milan Pech, in: *Konec Avantgardy – Od mnichovské dohody ke komunistickému převratu. (České umění 1938–1948)*. Praha, 2011.
- Ladislav Štoll, *Umění a ideologický boj I (1945–1959)*. Praha 1972.
- Jindřich Chaloupecký, *Obhajoba umění*. Praha 1991.
- Jiří Knapík, *V zajetí moci – kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006.
- Karel Kaplan – Pavel Paleček, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

Adriena Primusová, *Skupina Máj 57*, Praha 2007.

Karel Kaplan, *Kronika komunistického Československa, Doba tání 1953–1956*, Praha 2008.

Pavel Ondračka, *Teodor Rotrekl – mementa 60. let*, Brno 2008.

Pavel Kohout, *O černém a bílém*, Praha 1950.

Karel Jaromír Erben, *Říkej si a hrej*, Praha 1949.

František Holešovský, *Naše ilustrace pro děti*, Praha 1960.

Ondřej Sekora, *O zlém brouku bramborouku. O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*, Praha 1950.

Ondřej Sekora, *Pohádka o splašeném traktoru*, Praha 1951.

Ondřej Sekora, *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody*, Praha 1950.

Kol. autorů, *Vyprávění o ruských vynálezcích a objevitelých*, Praha 1955.

Josef Hons, *Zelená Nasedat*, Praha 1958.

Arkadij Gajdar, *Timur a jeho parta*, Praha 1951.

Arkadij Gajdar, *Osudy bubeníkovy*, Praha 1950.

Oldřich Syrovátka, *Pojďme děti do cirkusu*, Praha 1953.

Oldřich Syrovátka, *Od země až na oblaka*, Praha 1954.

Jan Čarka, *Co si povídaly stroje*, Praha 1955.

Julian Tuwim, *Zázraky a divy*, Praha 1959.

Marcello Argilli – Gabriella Parca, *Šroubkova dobrodružství*, Praha 1959.

Bohuslav Říha, *Dětská encyklopedie*, Praha 1959.

Zdenek Primus, *Vladimír Fuka - Cesta labyrintem / Journey into the Labyrinth*, Praha 2003.

Ivan Antonovič Jefremov, *Bílý roh*, Praha 1947.

Grigorij Borisovič Adamov, *Pád vládce*, Praha 1950.

Kamil Lhoták, *Z dějin ponorky, torpéda a potápěcích strojů*, Praha 1956.

Adolf Branald, *Dědeček automobil*, Praha 1958.

Jan Čarek, *Dvě mašinky*, Praha 1961.

Michail Iljin, *Sto tisíc proč*, Praha 1951.

Pavel Beneš, *Technika překonává prostor a čas*, Praha 1955.

František Běhounek, *Akce L*, Praha 1956.

František Běhounek, *Robinsoni vesmíru*, Praha 1958.

Vladimír Babula, *Planeta tří sluncí*, Praha 1957.

Kol. autorů, *Bruselský sen. Československá účast na Světové výstavě EXPO 58 v Bruselu a životní styl I. poloviny 60. let*, Praha 2008.

Jan Vladislav – *Vladislav Stanovský*, *První strom pohádek z celého světa*, Praha 1958.

Jan Vladislav – *Vladislav Stanovský*, *Druhý strom pohádek z celého světa*, Praha 1959.

Václav Čtvrtek, *Směr vesmír – start! Praha, 1959.*

Václav Koval, *Svět za sklem, Praha 1959.*

Milan Korejs, *Rukulíbám – Dobrý den, Praha 1959.*

Vladimír Svoboda, *Ať přestane svítit, Praha 1960.*

František Škoda, *Volají neviditelné vlny, Praha 1960.*

J. R. Pick, *Jak cestoval Vítek Svítek a Honzíček Slámů s Bububabou Amálií do Bubulámu, Praha 1960.*

Vladimír Koval, *25 divů v našem domě, Praha 1961.*

Ludvík Souček, *Hrátky kolem křižovatky, Praha 1962.*

Václav Koval, *Svět našimi smysly, Praha 1963.*

Vítězslav Houška, *Jak s tím pohnu, Praha 1965.*

Václav Koval, *Kamarádi čísla, Praha 1965.*

Václav Nepil, *Kola, strojky, nápady, Praha 1963.*

Václav Kvapil, *O stromu, který se proměnil, Praha 1964.*

Zdeněk Svěrák, *Proš malíři nestačí plnovous?, Praha 1964.*

¹ Vítězslav Houška, *Proč se kouří ze sopek?, Praha 1964.*

Eva Bergmannová, *Proč fouká vítr?, Praha 1967.*

Zdeněk K. Slabý, *Proč jsou v lese modřiny?, Praha 1967.*

Jaroslav Dewetter, *Proč je zebra pruhovaná?, Praha 1964.*

Pavel Kohn, *Proč vyhynuli mamuti?, Praha 1964.*

Jaromír Průša, *Proč to mluví, proč to hraje?, Praha 1964.*

Jaroslav Dewetter, *Proč má auto žízeň?, Praha 1965.*

Jan Polák, *Proč se létá na letišťě?, Praha 1965.*

Zdeněk K. Slabý, *Proč nemá učitel rákosku?, Praha 1965.*

Míla Paša, *Proč se stavěly hrady?, Praha 1966.*

Jiří Kolář, *Nápady pana Apríla, Praha 1963.*

Oldřich Syrovátka, *O zatoulaném písmenku, Praha 1963.*

Hana Doskočilová, *Pohádky pro děti, mámy a táty, Praha 1963.*

Ludvík Aškenazy, *Létající talíř, Praha 1964.*

Sofia Prokofjev, *Neuvěřitelné příhody plyšového tygra, Praha 1964.*

Jiří Kolář, *V sedmém nebi, Praha 1964.*

Zdeňek Mahler, *Jak se stát bubeníkem královské gardy, Praha 1965.*

Antoine Saint-Exupéry, *Malý princ, Praha 1966.*

Eva Opravilová, *Luděk letí do Tater, Praha 1963.*

Eva Opravilová, *Okolo kol a silnice, Praha 1963.*

Eva Opravilová, *Barborka a traktory*, Praha 1963.

Jan Skácel, *Jak šel brousek na Vandr*, Praha 1961.

Jan Noha, *TYDÝT..TÝT...TÝT..*, Praha 1962.

Eva Opravilová, *voda . lodě . Vendulka*, Praha 1963.

Ladislav Svatoš, *Hledej co najdeš ve městě*, Praha 1959.

Eva Opravilová, *Jede tramvaj se sluníčkem*, Praha 1964.

Eva Opravilová, *Mašinky na stavbě*, Praha 1964.

Jindřich Hilčr, *Hrací skříňka*, Praha 1962.

Zdeněk K. Slabý, *Dášenka a pumpřík*, Brno 1967.

Zdeněk K. Slabý, *Dívka z černé věže*, Hradec králové, 1967.

Zdeněk K. Slabý, *Bukukururuna*, Liberec 1968.

Vladimír Vančura, *Kubula a Kuba Kubikula*, Praha 1957.

Jan Čarek, *O veselé mašince*, Praha 1967.

Věra Adlová, *O zmrzlé elektřině*, Praha 1963.

Maxim Gorkij, *Ivánek Hlupáček*, Praha 1965.

J. R. Pick, *Jak cestoval Vítek Svítek a Honzíček Slámů s Bububabou Amálií do Bubulámu*, Praha 1960.

J. R. Pick, *Dobrodružství kytičky Pepičky*, Praha 1964.

Carl Sandburg, *Pohádky z bramborových řádků*, Praha 1964.

Josef Hanzlík, *Sněhová hvězdička*, Praha 1966.

Jurij Brězan, *Velká dobrodružství malého kocourka*, Praha 1966.

Wu Čcheng-en, *Opičí král*, Praha 1961.

Dana Šťovíčková Milada Šťovíčková, *Čínské lidové pohádky*, Praha 1962.

Zdeněk Mahler, *Bůh a lokomotiva*, Praha 1961.

Jiří S. Kupka, *Prázdniny s Dominikou*, Praha 1968.

Nikolaj Pečerskij, *Putování velkého náčelníka*, Praha 1967.

Jiřina Drtinová, *Čáp ztratil čepičku*, Praha 1963.

Milan Korejs, *Kam zvířatka utekla*, Praha 1963.

Jan Pilař, *Krysař*, Praha 1945.

Karel Pařha, *Stačí umět řvát*, Praha 1946.

Miroslav Šašek, *Benjamin a tisíc mořských d'asů kapitáne Barnabáše*, Praha 1947.

Miroslav Šašek, *Veselý kalendářik*, Praha 1948.

Gabriel Chevallier, *Zvonkonosy*, Praha 1948.

Eduard Petiška, *Sedm mamlasů*, Praha 1948.

Josef Hiršal, *Červená Karkulka*, Praha 1948.

- Miroslav Šašek, *This is Paris*, Londýn 1959.
- Miroslav Šašek, *This is Paris*, Londýn 1959.
- Miroslav Šašek, *This is Rome*, Londýn 1960.
- Miroslav Šašek, *This is New York*, Londýn 1960.
- Miroslav Šašek, *This is Edinburg*, Londýn 1961.
- Miroslav Šašek, *This is Munich*, Londýn 1961.
- Miroslav Šašek, *This is Venice*, Londýn 1961.
- Miroslav Šašek, *This is San Francisco*, Londýn 1962.
- Miroslav Šašek, *This is Israel*, Londýn 1962.
- Miroslav Šašek, *This is Cape Kennedy*, Londýn 1962.
- Miroslav Šašek, *This is Ireand*, Londýn 1964.
- Miroslav Šašek, *This is Hong Kong*, Londýn 1965.
- Miroslav Šašek, *This is Greece*, Londýn 1966.
- Miroslav Šašek, *This is Texas*, New York 1967.
- Miroslav Šašek, *This is OSN*, Londýn 1960.
- Miroslav Šašek, *This is Washington D.C.*, Londýn 1969.
- Miroslav Šašek, *This is Australia*, Londýn 1970.
- Miroslav Šašek, *This is Historic Britain*, Londýn 1974.
- Lee Beneth Hopkins, *Books Are by People: Interviews With 104 Authors and Illustrators of Books for Young Children*. New York 1969.
- Bohuš Häckl, *Propagační prostředky*, Praha 1962.
- Stanislav Lem, *Invaze*, Praha 2010.
- Petr Šmalec, *Šmalcova ABECEDA*, Praha 2005.
- Vladimír Miltner, *Mahábhárata*, Bratislava 2011.

Seznam internetových odkazů

- Pavel Karous, O projektu, *Vetřelci a volavky*, <http://www.vetrelciavolavky.cz/o-projektu>, vyhledáno 20. 8. 2013.
- První dvě knihy Miroslava Šaška konečně česky a slovensky*. Baobab, <http://www.baobab-books.net/prvni-dve-knihy-miroslava-saska-konecne-cesky-slovensky>, vyhledáno 20. 8. 2013.
- Applied Art and Design 1918–1992, Made in Czechoslovakia*, <http://madeinczechoslovakia.org/about/>, vyhledáno 20. 8. 2013.
- Terryho ponožky*, <http://www.terryhoponozky.cz/o-terryho-ponozkach>, vyhledáno 20. 8. 2013.
- Pavel Ryška, *Československá vizuální kultura v 50. letech, Padesátá léta*,

<http://padesatky.ffa.vutbr.cz/1-padesata-leta>, vyhledáno 20. 8. 2013.

Milena Šubrtová, Albatros, *Slovník české literatury po roce 1945*,
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1664>, vyhledáno 20. 3. 2015.

Karel Zdeněk Slabý, Padesátiletá historie nakladatelství Albatros, *Ikaros*,
<http://ikaros.cz/padesatileta-historie-nakladatelstvi-albatros>, vyhledáno 18. 5. 2015.

Pavel Ryška, Ferda Mravenec pracuje pro pětiletku, *Padesátá léta*,
<http://www.padesatky.info/19491950/44-ferda-mravenec-pracuje-pro-petiletku>, vyhledáno 22. 5. 2015.

Richard Svoboda – Blahoslav Dokoupil, Zlatý máj, *Slovník české literatury po roce 1945*,
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=241>.

Pavel Ryška, Podoby atomů a molekul v populárně naučných publikacích a knížkách pro děti, *Padesátá léta*, <http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19551956/22-obrazky-z-neviditelneho-sveta>, vyhledáno 23. 5. 2015.

Ibidem.

Pavel Ryška, Dokumentární fotografie a kreslený humor ve *Dvacátém století*, *Padesátá léta*,
<http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19591960/6-letiste-praha-mesic>, vyhledáno 25. 5. 2015.

Pavel Ryška, Zábavná věda pro mladé techniky, *Padesátá léta*,
<http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19531954/15-nazorna-objasneni-zakladnich-principu>, vyhledáno 25. 5. 2015.

Pavel Ryška, Konfrontační transparenty do prvomájových průvodů, *Padesátá léta*,
<http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19511952/60-majovky-bohumila-stepana>, vyhledáno 25. 5. 2015.

Pavel Ryška, Jaroslav Malák kreslí do Dikouše, *Padesátá léta*,
<http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19531954/73-humor-na-ostnech>, vyhledáno 25. 5. 2015.

This is films, This is Miroslav Sasek, <http://www.miroslavsasek.com/films/index.html>, vyhledán 19. 1. 2013

Pavel Ryška, Televizní komiks vs. kreslené leporelo, *Padesátá léta*,
<http://padesatky.ffa.vutbr.cz/19531954/36-televizni-komiks-vs-kreslene-leporelo>, vyhledáno 25. 5. 2013.

